

Nová učebnice soudobých dějin pro ZŠ vychovává spíš herce pro marketing, než občany pro stát.

Po mém interview s Barborou Tachecí v pořadu Osobnost Plus 17. 5. 2023 se debata o situaci v historiografii znovu rozhořela. Dostalo se mi podpory od lidí, které vůbec neznám, zato onen cluster reformních socialistů mě zahrnul urážkami, které ani nebudu citovat. Zkusme ale postavit debatu na faktech. Navrhoval bych začít tím, že se podíváme na zmíněnou učebnici dějepisu, kterou vytvořili edukátoři z ÚSTR. Je o 20. století.

Nic není pravda, žáci

Nová badatelská učebnice dějepisu „Soudobé dějiny“ sice na začátku tvrdí, že nabízí především otázky, ne odpovědi. Ve skutečnosti ale předkládá řadu dogmaticky podaných názorů, jejichž kritické zhodnocení je však tímto ofenzivním skepticismem znemožněno. Žákovi zbavenému sebedůvěry nezbyde než důvěřovat svému edukátorovi.

Myslím, že některé věci víme s jistotou, u některých je více variant a něco opravdu nevíme jistě. Na začátku učebnice ale stojí paušální tvrzení: „*Ani my s jistotou nevíme, jak to ve skutečnosti bylo.*“ (s. 4)

Předválečná éra (1918-1939)

Zdařilý je dle mě název prvního tematického bloku: „Zánik monarchie a vznik republiky“. Poukazuje totiž zcela správně na to, že v roce 1918 se změnila forma státu, což bylo ve veřejných debatách při stoletém výročí roku 2018 zamlčováno.

Bohužel text sám téma státní formy vůbec neprojednává, místo toho sklouzává okamžitě k tématu národností a nacionalismu. „*Také Československá republika byla prostoupena touto ideologií.*“ (s. 16)
Z Republiky československé stojící na občanských právech

jednotlivců, tak udělali Československo stojící na pomýlené ideologii „čechoslovakismu“. Tato strategie používaná v dobách komunismu tak bere žákovi možnost udělat si vlastní názor a získat kompetence. Založit republiku na právech, jejichž nositeli by byly kolektivně „národy“, byl totiž plán sudetoněmeckých právníků, čeští právníci a prezident Beneš chtěli zachovat občanská práva jednotlivců. Tento protiklad je tu zamlčen, místo toho je v liště vpravo zdůrazněno, že „občanství se určovalo na základě domovského práva“, což „ztěžovalo situaci kočujícím Romům“. Bez vysvětlení z toho žák nabude dojmu, že šlo o rasistický stát, kde bylo Romům upíráno občanství i práva. (Nemohu v tom nevidět teze Kateřiny Čapkové z ÚSD AVČR.)

Žák se o krizi demokracie dozví, že ji způsobila ztráta naivní víry v pokrok (s. 25, 29) a nový důvod pro demokracii mu už v učebnici nabídnut není.

V tematickém bloku o totalitních režimech, kterýžto termín je v názvu, se vykládá vznik socialismu v SSSR, fašismu v Itálii a nacismu v Německu. Zatímco nástin bolševické revoluce je věčný, v kapitole o fašismu a nacismu je většina textu věnovaná novodobým paralelám, které žáka nutí do představy, že jde o nadčasové jevy. Zde se také dozvídáme, že fašismus chce „obětovat demokratické svobody“, ale výčet těchto svobod nikde předtím ani potom není. Obrazová dokumentace má žáky naučit číst propagandu, volí ale komplikovaný americký antinacistický plakát z doby války, který u žáka může vyvolat dojem, že obě strany byly stejné, obě používaly propagandu...

Mnichovskou krizi sice otevírá hlavní text litující opuštění Masarykovy „demokratické tradice“ a odsuzující „agresi totalitních mocností“, pod tím je ale ukázka ze vzpomínek Wenera Strika, jež omlouvá postoj sudetských Němců. Prý o nacismu nic nevěděli, rozhodli se pro Německo, ne pro Hitlera. Ve skutečnosti ale informace měli, v RČS vydával stát německojazyčné Prager Abendblatt, rozhlas vysílal od r. 1925 německy, časopis

Sozialdemokrat přinesl 16. 10. 1935 o koncentračních táborech článek Mordlager.

V souvislosti s příčinami světové války je tu použita chronologická přímka. Ta pomáhá žákovi utvořit si přehled, ale časové osy i mapy jsou v učebnici použity velmi zřídka.

Druhá světová válka (1939-1945)

V bloku o válečných událostech (s. 38-39) je korektně vyzdvihnuta role mezinárodních právních norem ve válce, chybí tady ale jakákoliv informace o tom, že se tehdy týkaly hlavně chování k válečným zajatcům a ne k civilnímu obyvatelstvu. Žák získá dojem, že záleží jen na tom, zda se normy dodržují či ne, ne jaké jsou. Ukázka ze vzpomínek německého vojáka a německého účastníka masakru v Józefově roku 1941 pak sugerují, že válečná zvěrstva byla hlavně věcí osobních postojů jednotlivců. To není dobrá škola kompetencí. Český odboj je tu vylíčen korektně, bez násilného ohýbání faktů. (s. 42-43).

V kapitole o **holokaustu** (s. 46-47) je ale největší pozornost věnována současnému aktivistovi Marku Hanisovi, jehož velká barevná fotografie otevírá celou kapitolu. „Mark“ je tu zobrazen jako odvážný bojovník, který jako první objevil, že genocidy zastavíte, když si na ruku napíšete „I refuse to be a bystander to genocide“ a necháte se s tím vyfotit. Kdyby tuto čarovnou moc marketingových kampaní znali lidé ve 30. letech, mohlo se zabránit zlu! Proč to tenkrát nikoho nenapadlo? Zjistil jsem, že pan Hanis provozuje organizaci Ashoka, která usiluje o změnu politického systému. Nabízí online kurz „Cesta k systémové změně“ a sbírá po světě followery do nějaké esoterické organizace.

O holokaustu, jenž začal v roce 1941, se doslova nic nedozvíte, protože i chronologická tabulka končí rokem 1938. V další kapitole navazuje „rasové pronásledování v protektorátu“, jež je tu ale podáno optikou dvou vzpomínek o návratu židovských obětí do Čech po válce, které ilustrují až poválečný lhostejný postoj českého

obyvatelstva. O průběhu holokaustu se žák nic nedozví, jako pachatele bude vnímat hlavně české obyvatelstvo a masovou vraždu bude opět vnímat jako výslednici postojů jednotlivců.

Odsun Němců 1945-1948

Tato optika pokračuje ve výkladu o odsunu Němců, který je podán jako čin „Čechů“. O roli KSČ, Rudé armády ani SSSR zde není ani slovo. Zkáza sudetoněmeckých vesnic a měst je ilustrována na fotografiích z doby po pádu komunismu, takže žák se vůbec nedozví o tom, jak krutou a hloupou urbanistickou politiku provozovala v pohraničí vládnoucí KSČ. Zmíním bezcitné zbourání historického centra Aše v letech 1958-68, zaplavení starobylého města Přísečnice přehradou roku 1973, nebo nápad postavit „moderní“ panelákovou ves Rovná u Sokolova.

Vítězný únor je představen jako akce, jež měla „masovou podporu obyvatelstva“. (s. 58). Na základě moderních metod není v hlavním textu u převratu uveden rok, aby to nebylo suché, zato u úkolu na konci strany mají žáci hloubat o tom, jak mohli „25. únor 1948“ prožívat návštěvníci jednoho bufetu. Podle mě řadě žáků nedojde, na kterou událost se úkol vztahuje.

Co říká o socialismu?

Epochu socialismu otevírá již slavný dvoustránkový obrázek „Horáková visí“. Milada Horáková je na něm zobrazena jako prase na venkovské zabíjačce. Zde mi dovoluji konstatovat, že autoři ve skutečnosti vytvořili materiály pro svoje kontroverzní rozhovory v médiích a ne pro výuku dětí na základních školách. Za to oceňuji kresbu řeholnice v továrně z roku 1952 (s. 67)

Na to navazuje i vylíčení socialismu, kde jsou smíchány sentimentální úvodníky a citáty ukazující dobro socialismu, jež jsou obsahově „vyváženy“ kritickými postřehy o režimu z dobových vzpomínek. Právě v nichž se vyskytují **hrubé vulgarismy**, o kterých jsem hovořil v ČRo. Vulgární výraz pro dámské pohlavní orgány na k- (s. 64), pro lidské výkaly na h- (s. 65) a pro hýždě na p- (s. 65). Ovšem tato jaderná kritika poměrů zaznívá výhradně z úst členů

KSČ, jako by komunisti byli skutečně myslícím předvojem pasivní společnosti (s. 65, Zbyněk Havlíček, s. 67).

Obsahově horší jsou ale „objektivizující“ **chvály socialismu** v úvodních textech: „*Tato ideologie byla založena na představě sociálně spravedlivé vlády.*“ (s. 64) „*Nabízel vizi sociálně spravedlivé společnosti, ve které sobectví jedince ustoupí potřebám kolektivu.*“ (s. 66)

O politických procesech 50. let se dočteme, že měly také dobrou stránku. „*Uvolněná místa v bytech [po odsouzených a popravených] ale zaplnili jiní, často ti, kteří vnímali předchozí politické uspořádání jako nespravedlivé.*“ (s. 65) Tady se nabízí školní úkol: co mají autoři učebnice na mysli výrazem „předchozí politické uspořádání“? Proč autoři nepoužijí pojmu „demokracie“? Vysvětlete žáci, proč byly procesy správné.

V jednom z citátů najdeme i souhrnné zhodnocení všech režimů let 1918-1938, 1948-1989 i toho po Listopadu. Romská žena Elena Lacková vzpomíná roku 1997, proč vstoupila do KSČ, takto: „*Pro nás cikány byla největší nadějí komunistická strana. (...) Protože do té doby se nám cikánům nedostávalo ani těch slibů a slov. (...) Ani se nepamatuji, že by byla tehdy v novinách černá kronika, kde by se psalo jako dnes: „Občan cikánského původu zcizil... Tehdy se brojilo proti kulakům, velkostatkářům, šmelinářům, buržoustům a my jsme patřili k těm, které tito naháněči imperialismu po staletí vykořisťovali a vysávali.*“ (s. 64) Takže socialismus byl dobrý, první republika a polistopadová republika špatné. Bonusem je, že žáci se dověděli, proč byla kolektivizace správná. Kolektivizace je pak představena ukázkami ze tří filmů, které ukazují různé úhly pohledu.

Svět v době dekolonizace

Pro výklad o poválečné éře, jak jsem říkal v ČRo Plus, měl být vytvořen konzistentní obraz americké demokracie. Bylo součástí tehdejší reality, že USA se staly nejen nejdůležitější vojenskou mocností Západu, ale představovaly i nejsilnější alternativu k socialismu. Pokud v učebnici máme pouze, že totalitní režim cosi

občanům upíral, ale zároveň budeme říkat, že to cosi vlastně vůbec nikde neexistovalo, ztratí výklad smysl. O poválečné Americe se ale dozvíme jen, že v 50. letech se tam žilo konzumně a v 60. letech se začala mládež znepokojovat nad „rasismem a dědictvím kolonialismu“. Jako nástroje nápravy jsou představeny protestní pochody.

V čem tedy měly změny spočívat? O Civil Rights Acts zde není ani slovo, Nixon, jenž v senátu roku 1957 prosazoval jako viceprezident první verzi, je tu označen za odpůrce změn.

Zato v kapitole o dekolonizaci je jako pozitivní hrdina představen Patrice Lumumba z Konga, muž, po němž bývaly v sovětském bloku pojmenovány ulice, zastávky a jiná místa. Z jakého důvodu byl tento politik sovětskému bloku sympatický se nedozvíme. Zato je tu ukázka z jeho projevu, kde zemi slibuje „spravedlnost“, „nové zákony“ a rozsah svobod zajištěný Deklarací lidských práv.“ Ani tady se o právech nic nedozvíme a ani Všeobecná deklarace OSN z roku 1948 zde není zmíněna.

Patrice Lumumba chtěl v Kongu režim jednotné národní síly, a zatímco jeho program národního státu je mlčky chválen, v kapitole o evropské integraci se dozvídáme, že „národní státy“ byly příčinou válek a zla. (s. 82) S Amerikou souvisí ale i metodická dvoustrana o válce ve Vietnamu, která je pojata jako zajímavý návod, jak se bránit před manipulacemi na fotografiích. Ukazuje, jak fotky lžou. V liště na pravé straně se ale autorům podařilo vylíčit válečné cíle stejnými slovy, jako v případě sovětské invaze do Československa: šlo o nastolení pořádku. (s. 81 a 89).

Normalizace a Sametová revoluce

Normalizace je vylíčena jako obnovení pořádku (s. 88-93). V úvodníku se konstatuje, že režim omezoval životy občanů, pak ale následuje dlouhý výčet sociálních vymožeností (byty, barevná televize) (Nad tím se musím pousmát, v naší ulici měla barevnou televizi jen jedna domácnost!). Život je hojně ilustrován ukázkami z filmů – z komedie a dvou kritických snímků natočených po roce

1990. V podstatě se nedá tomuto výkladu něco zásadního vytknout. Sametová revoluce je ale něco jiného. Nevím, jestli je náhoda, že po korektním úvodu následují dvě ukázky ze zpravodajství, z nichž jedna sděluje, že lidé chtějí reformní socialismus jako za Dubčeka, druhá, že jim jde o životní prostředí. To mi připadá jako ilustrace tezí pracovníků z ÚSD AVČR, že lidem vlastně nevadila politická nesvoboda.

Mediální učebnice

K celkové charakteristice dodejme, že učebnice hojně využívá záběrů z filmů a seriálů. Obsahuje pasáž o filmech jako pramenu (s. 68-69), která výpovědní hodnotu filmů výrazně přeceňuje. (Prý odráží normy společnosti?) V závěru má ale i praktický návod, jak editovat hesla ve wikipedii.

Svět v době pádu socialismu

Kapitola o „arabských susedech“ nám připomene, že v celé učebnici není nic o Izraeli, ani arabsko-izraelských válkách. Konec učebnice se věnuje převážně ekologii, neboť tuto dobu považuje za antropocén. V těchto pasážích vidím vliv Matěje Spurného z ÚSD, což symbolicky podtrhuje fakt, že učebnice začíná a končí fotografiemi Mostu.

Učebnice je jako celek výsledkem vlivu různých lidí, je v ní patrná snaha organizovat kapitoly do vyvážených pro a proti, ale nakonec se prosadil demografický tlak oné velké skupiny reformních socialistů, o níž jsem mluvil v ČRo. Takže přeci jen vítězí orientace na obhajobu socialismu. Na více kapitolách je vidět právě odraz tezí zmíněného Spurného a Čapkové, kteří jsou tu uvedeni jako odborní poradci. Mezi poradci je i marxista Jan Mervart. Učebnice neposkytuje kompetence občana, protože sugeruje opakovaně řešení založená na marketingu. V nich je hlavním hrdinou jednotlivec – performer, aktivista, protestující. Pak vychovává spíš aktivisty, nebo komparsisty do reklamy, než občany pro stát.